ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍ និង រចនាសម្ព័ន្ធបុរាណវត្ថុ នៅជុំវិញតំបន់ប្រាសាទ

ដោយៈ **បណ្ឌិត ផុន កសិកា**

ប្រធានវិទ្យាស្ថានមនុស្សសាស្ត្រនិងវិទ្យាសាស្ត្រសង្គម

រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

Email: kaseka1975@yahoo.com

សេចក្តីផ្តើម

ប្រទេសកម្ពុជាគឺជាប្រទេសមួយដែលសម្បូរទៅដោយសម្បត្តិបេតិកភណ្ឌរូបី (កេរដំណែលបន្សល់ពីដូនតាតាំងពីសម័យបុរាណ)។ សម្បត្តិបេតិកភណ្ឌទាំងនោះរួមមានប្រាសាទបុរាណ វិហារពុទ្ធសាសនាបុរាណ ស្ពានបុរាណ ឡបុរាណ ផ្លូវបុរាណ ភូមិដ្ឋានបុរាណ បារាយណ៍ ឡកុលាលភាជន៍ ជាដើម ។ល។

ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍ គឺជាប្រាសាទបុរាណមួយចាត់ទុកជាជាសម្បត្តិបេតិកភណ្ឌជាតិ ត្រូវបានកសាងនៅក្នុងទឹកដីភូមិស្យាអំពិល ឃុំបារាយណ៍ ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម។ ទោះបីប្រាសាទនេះមានរូបរាងតូច មិនធំដូចប្រាសាទនៅតំបន់ផ្សេងៗក្នុងប្រទេសកម្ពុជាក្តី ប៉ុន្តែប្រាសាទនេះមានសំណល់គ្រឿងបង្គុំប្រាសាទមួយចំនួនដែលអាចអ្នកស្រាវជ្រាវអាចកំណត់អាយុកាលប្រាសាទ និងកំណត់រចនាបថរបស់ប្រាសាទបាន។

ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍ ជាប្រាសាទដែលត្រូវបានកែបន្ថែមនៅសម័យក្រោយៗមកទៀត ដោយមានការលាបកំបោរបាយអលើតួប្រាសាទ ព្រមទាំងកសាងសំណង់ទីធ្លានៅមុខប្រាសាទ។ ក្រៅពីនោះ ប្រាសាទនេះមិនត្រូវបានសាងសង់ដាច់តែឯងនោះទេ គឺមានគូទឹក បារាយណ៍ដែលជារចនាសម្ព័ន្ធបុរាណវត្ថុនៃប្រាសាទនេះ។

ជាធម្មតា កាលណាមានសំណង់ប្រាសាទគឺមានសគមន៍មនុស្សរស់នៅ។ មនុស្សរស់នៅបានកសាងប្រាសាទសម្រាប់គោរពបូជា។ ដូច្នេះ ភូមិដ្ឋានរបស់មនុស្សរស់

នៅគឺនៅក្បែរនឹងប្រាសាទនេះឯង។ ករណីនៅប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍ មានស្នាកស្នាមទីទួលជាច្រើនដែលជាតឹកតាងនៃទីទួលមានមនុស្សរស់នៅ។

អត្ថបទនេះនឹងបង្ហាញត្រួសៗអំពីសំណង់ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍ គ្រឿងបង្គំប្រាសាទ មានផ្តែរ ហោរជាង ជាដើម... សំណង់ជាទីធ្លានៅមុខប្រាសាទ គូទឹក និងរចនាម្ព័ន្ធបុរាណវត្ថុមួយចំនួនទៀត។

១. ស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រក្នុងតំបន់ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍

ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍ស្ថិតក្នុងភូមិស្បាអំពិល ឃុំបារាយណ៍ ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម ស្ថិតក្នុងតំបន់អតីតរាជធានីខ្មែរសម័យកណ្តាល មានឈ្មោះថា«**ស្រីសន្ធរ**»។ ប្រាសាទនេះស្ថិតក្នុងតំបន់ភាគខាងត្បូង និងខាងកើតទន្លេមេគង្គ នៅចន្លោះទន្លេមេគង្គ និងទន្លេតូច ក្នុងតំបន់ដែលទទួលរងឥទ្ធិពលរបបទឹកទន្លេមេគង្គនៅរដូវវស្សា ធ្វើឱ្យតំបន់នេះលិចទឹក លើកលែងតំបន់ខ្លះជាទួលដែលត្រូវបានលើកឱ្យខ្ពស់សម្រាប់បង្កើតទីតាំងរស់នៅ ឬបង្កើតទីសក្ការៈជាដើម (ផែនទីលេខ ១ លេខ២ និងលេខ៣)។

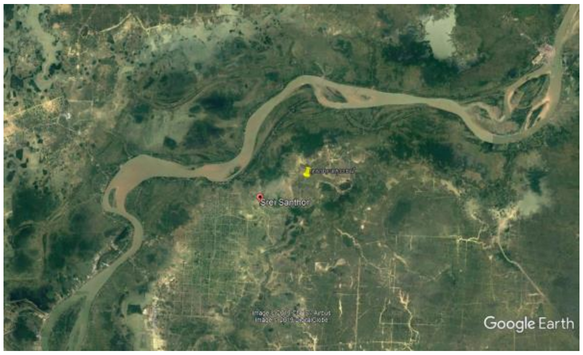

ផែនទីលេខ១៖ផែនទីទីតាំងស្ថានីយ(Google Earth)

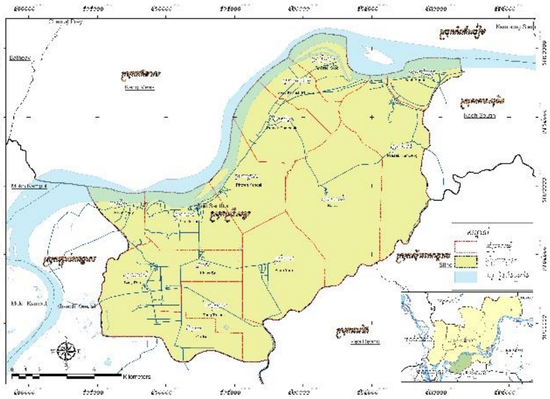

ផែនទីលេខ២៖ ផែនទីឃុំបារាយណ៍ស្ថិតក្នុងស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម (ប្រភព៖ ឡេង សត្យា)

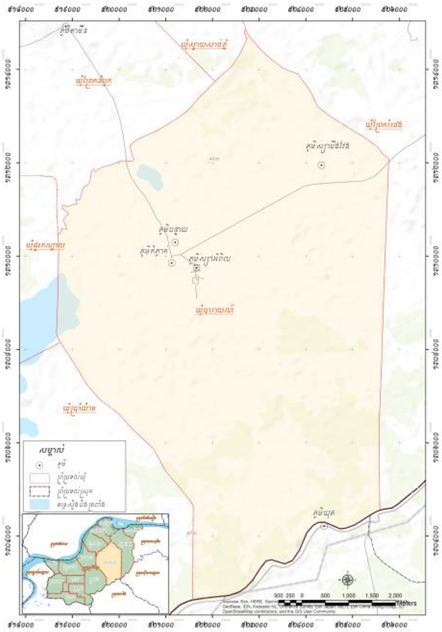

ផែនទីលេខ៣៖ ផែនទីឃុំបារាយណ៍ (ផលិតផែនទីដោយ៖ ឡេង សត្យា)

ប្រជាពលរដ្ឋរស់នៅតំបន់ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ប្រកបមុខរបរចិញ្ចឹមជីវិតជាមូលដ្ឋានដោយធ្វើកសិកម្មក្នុងរដូវវស្សាផង និងរដូវប្រាំងផង។ ប៉ុន្តែការដាំស្រូវនៅរដូវប្រាំងច្រើនជាងក្នុងរដូវវស្សា ព្រោះដីក្នុងតំបន់នេះ ពិសេសក្នុងឃុំបាពយណ៍មានដីជាស្រែប្រាំងច្រើន ព្រោះលិចទឹកនៅរដូវវស្សា។ មុខរបរសំខាន់មួយទៀតក្រៅពីធ្វើកសិកម្ម ពួកគេច្រើនប្រកបអាជីវកម្មដោយការនេសាទត្រីនៅតាមបឹង នៅតាមវង់កុង (ទំនប់មេទឹក) នៅភាគខាងត្បូង និងខាងកើត ក្នុងរដូវប្រាំង។

តាមរយៈលោក គង់ សុមុនី[1] បានឲ្យដឹងថាផ្ទៃដីសរុបរបស់ឃុំបាពយណ៍មាន ៦៤៨២ហិកតា ក្នុងនោះដីស្រែវស្សាមានចំនួន ២៣០០ហិកតា និងស្រែប្រាំងតែ១០៤០ហិកតាប៉ុណ្ណោះ។ ក្នុងនោះដែរ ទំហំផ្ទៃបឹងមានរហូតដល់២៧៨៨ហិកតា និងផ្ទៃដីភូមិចំនួន ៣២៤ហិកតា[2]។ ចំពោះផ្ទៃដីបឹង គឺគិតពីផ្ទៃបឹងដែលស្ថិតក្នុងមេទឹកផ្សេងៗក្នុងតំបន់នេះ។

២. តួប្រាសាទ គ្រឿងបង្គំ និង គ្រឿងលម្អផ្សេងៗ

ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ ជាប្រាសាទសង់លើទីទួល ជាដីលើករាងចតុកោណកែង មានពីរជាន់ថ្នាក់ មានគូទឹកជុំវិញ និងផ្លូវចូលនៅទិសខាងកើត និងខាងលិច (រូបលេខ ១)។

រូបលេខ១៖ គូទឹប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍

ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ គឺជាប្រាសាទមានប្រាង្គទោល សង់ពីថ្មបាយក្រៀម ទទួលរងការបាក់បែក នៅសល់ត្រឹមទ្វារប៉ុណ្ណោះ (រូបលេខ២)។

រូបលេខ២៖ តួប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ (រូបថតឆ្នាំ២០១៩)

[1] លោក គង់ សុមុនី គឺជាជំទប់ទី១ ឃុំបាពយណ៍ ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម។

[2] កិច្ចសម្ភាសន៍ជាមួយលោក គង់ សុមុនី ជំទប់ទី១ ឃុំបាពណ៍ នៅថ្ងៃទី៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។

ដោយសារមានការគោរពបូជាចំពោះប្រាសាទ អ្នកស្រុកបានសង់ដំបូលស័ង្កសីប្រក់ពីលើកំឲ្យទឹកភ្លៀងស្រក់ចូលក្នុងប្រាសាទ ប៉ុន្តែដំបូលនោះមានសភាពចាស់ទ្រុឌទ្រោមខ្លាំង។ លុះដល់ឆ្នាំ២០២០ ក្រសួងវប្បធម៌និងវិចិត្រសិល្បៈ ដោយមានជំនួយថវិកាពីគម្រោងដៃគូ មានឈ្មោះថា «គម្រោងស្រាវជ្រាវរាជធានីសម័យកណ្ដាល និងបុរាណដ្ឋានជុំវិញ» ដែលដឹកនាំដោយលោកបណ្ឌិត Martin Polkinghorne[3] ជួយឧបត្ថម្ភថវិកាកសាងដំបូលថ្មីប្រក់ក្បឿង ក្នុងគោលបំណងអភិរក្សប្រាសាទ ទប់ស្កាត់ទឹកភ្លៀងហូរចូលប្រាសាទ ក៏ដូចជាផ្ដល់លក្ខណៈងាយស្រួលដល់ការចូលគោរពបូជារបស់ប្រជាពលរដ្ឋផងដែរ (រូបលេខ២៣)។

រូបលេខ២៣៖ ទិដ្ឋភាពប្រាសាទព្រះធាតុបារយាណ៍ បន្ទាប់ប្រក់ដំបូលថ្មីរួចនៅឆ្នាំ២០២០

តួប្រាសាទសង់ពីថ្មបាយក្រៀមភាគច្រើន និងមានលាយថ្មភក់ខ្លះ។ ថ្មបាយក្រៀមប្រើនៅតួប្រាសាទដែលមានកម្ពស់៤ម៉ែត្រ ចំណែកថ្មភក់ប្រើនៅខឿនផ្នែកខាងក្រោមនៃប្រាសាទ និងសម្រាប់គ្រឿងបង្គំ ផ្សេងៗមានដូចជា សសរពេជ្រ ផ្តែរ ហោរជាង ជាដើម។ ប្រាសាទមានរាងការ៉េ បួនជ្រុងស្មើ ដែលជ្រុងនីមួយៗមានប្រវែង៥៨០ស.ម.។ ទ្វារចូលនៅទិសខាងកើតមានកម្ពស់២៥០ស.ម. និងទទឹងប្រវែង ១៣០ស.ម.។

រូបលេខ២៤៖ ប្លង់បាតនៃប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍

3 លោកបណ្ឌិត Martin Polkinghorne គឺជាអ្នកស្រាវជ្រាវជនជាតិអូស្ត្រាលី ដែលមានបទពិសោធន៍ស្រាវជ្រាវក្នុងប្រទេសកម្ពុជាតាំងពីឆ្នាំ២០១១ រហូតដល់បច្ចុប្បន្ន និងបានចូលរួមបណ្ដុះបណ្ដាលជំនាញដល់និស្សិតក៏ដូចជាមន្ត្រីជំនាញខ្មែរជាច្រើនទៀត។ លោកបណ្ឌិតគឺជាសាស្ត្រាចារ្យបង្រៀននៅសាកលវិទ្យាល័យ Flinders ប្រទេសអូស្ត្រាលី។

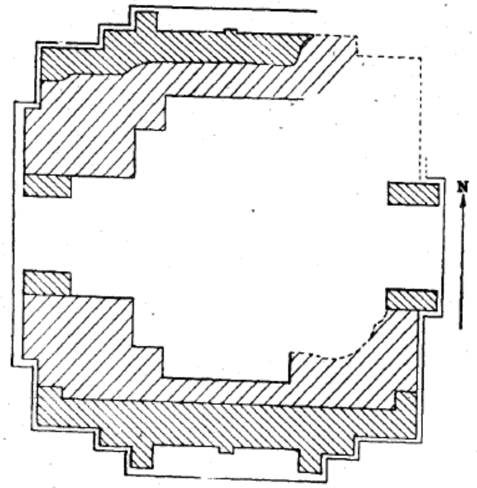

Fig. 103. — Praḥ Theat Baray ou Baray Bachei, n° 13a.
parties en limonite; parties en grès. (Échelle 1/100.)

ប្លង់បាតប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍

(ប្រភព៖Lajonquière, Lunet D. (1902) P. 163)

ចំពោះទ្វារប្រាសាទ ទ្វារនៅទិសខាងកើតចំហអាចចេញចូលបាន ចំណែកទ្វារនៅខាងលិចក៏ចំហរដែរ ប៉ុន្តែត្រូវគេបិទខ្ទប់ពីឥដ្ឋជាមួយនឹងកំបោរបាយអ (រូបលេខ៤)។ តាមរយៈការពិនិត្យ ទៅលើទឹកដៃនៃការបិទខ្ទប់នេះ សកម្មភាពបិទខ្ទប់ទ្វារខាងលិចប្រហែលធ្វើឡើងនៅសម័យក្រោយ។ រីឯទ្វារខាងត្បូងនិងខាងជើងគឺជាទ្វារបញ្ឆោត។ តាមឯកសាររបស់លោក Lajonquière នៅឆ្នាំ១៩០២ ប្លង់ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍នៅចំហដូចទ្វារខាងកើត។ ហេតុនេះការយកឥដ្ឋនិងកំបោរបាយអមកបិទខ្ទប់ទ្វារខាងលិចអាចកើតឡើងដំណាលគ្នានឹងសកម្មភាពលាបបូកកំបោរបាយអលើតួប្រាសាទ ក្នុងពេលណាមួយក្រោយឆ្នាំ១៩០២។

រូបលេខ៤៖ រូបត្រីទស្សន៍នៃទ្វារខាងលិច

គ្រឿងបង្គុំសំណង់ប្រាសាទធ្វើពីថ្មភក់មានដូចជា មេទ្វារ ថ្មដណ្ដើរ សសរពេជ្រ (រូបលេខ៥និង៦) ផ្តែរ ហោជាង ចម្លាក់នាគនៅតាមចែងនៃប្រាសាទ និងទម្រប់ដិមា ជាដើម។

ចំពោះសសរពេជ្រ នៅក្បាលសសរផ្នែកខាងក្រោម គេឆ្លាក់រូបអប្សរផង និង រូបឥស្សីផង។

រូបលេខ៥៖ ចម្លាក់ទេពអប្សរនៅលើជើងសសរពេជ្រ ជាប់ទ្វារចូលប្រាសាទទិសខាងកើត

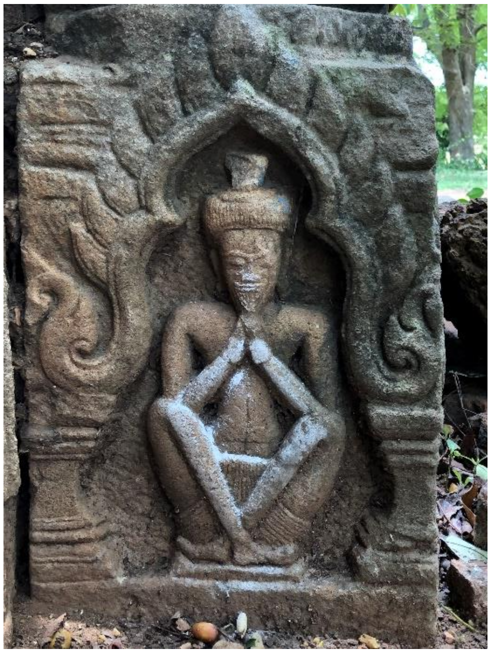

រូបលេខ៦៖ ចម្លាក់ឥស្សីនៅលើជើងសសរពេជ្រ ជាប់ទ្វារចូលប្រាសាទទិសខាងកើត

គ្រឿងសំណង់ប្រាសាទមានដូចជាផ្តែរ ហោរជាងត្រូវបានតម្រៀបនៅតាមជើងទីធ្លារាងចតុកោណកែង ដែលសង់ខ្ពស់ជាងខឿនប្រាសាទ និងស្ថិតនៅពីចំពីមុខ។ គេក៏ជឿថាធ្លានេះត្រូវបានកសាងនៅសម័យក្រោយ ប៉ុន្តែមិនទាន់មានការស្រាវជ្រាវបង្ហាញពីពេលវេលានៃការសង់ធ្លានេះឱ្យបានច្បាស់លាស់នៅឡើយទេ។ ទីធ្លាមានបណ្តោយប្រវែង១៩ម៉ែត្រ ទទឹងប្រវែង៧,៧០ម៉ែត្រ និងកម្ពស់ប្រវែង១ម៉ែត្រ។ ទោះយ៉ាងណា សំណង់ទីធ្លារាងចតុកោណកែងសង់នៅពីមុខប្រាសាទប្រហែលជាសំណង់ព្រះពុទ្ធសាសនាសង់នៅសម័យកណ្តាល (រូបលេខ៧និង៨)។

រូបលេខ៧៖ រូបប្លង់បាតនៃទីធ្លារាងចតុកោណកែង

រូបលេខ៨៖ រូបថតពីលើអាកាសនៃទីធ្លារាង
ចតុកោណកែង

គ្រឿងបង្គុំសំណង់នៅតាមជើងទីធ្លារាងចតុកោណកែងមានក្បាច់ចម្លាក់ដែលអាចសម្គាល់បានដូចជា៖ ផ្តែរកូរសមុទ្រទឹកដោះ (រូបលេខ៩) ផ្តែរព្រះគ្រឹស្ណៈទ្រភ្នំ (រូបលេខ១០) ផ្តែររឿងរាមកេរ្តិ៍ ត្រង់ឈុតសុគ្រីពប្រយុទ្ធជាមួយពាលី (រូបលេខ១១) ផ្តែរព្រះវិស្ណុផ្ទុំលើនាគ (រូបលេខ១២) ហោជាងធ្លាក់ព្រះភារុណជិះលើសត្វហង្ស (រូបលេខ១៣) ផ្តែរព្រះឥសូររាំ មានទាំងព្រះព្រហ្ម និងព្រះវិស្ណុជាមួយដែរ (រូបលេខ១៤) ទ្វារបាល ព្រមទាំងរូបនាគនៅតាមចែងនៃប្រាសាទ (រូបលេខ១៥)។

រូបលេខ៩៖ ផ្តែរកូរសមុទ្រទឹកដោះ

រូបលេខ១០៖ ផ្តែរព្រះគ្រឹស្ណៈទ្រភ្នំ

រូបលេខ១១៖ ផ្តែររឿងរាមកេរ្តិ៍

រូបលេខ១២៖ ផ្តែរព្រះវិស្ណុផ្ទុំលើនាគ

រូបលេខ១៣៖ ហោជាងធ្លាក់រូបព្រះភារុណជិះលើ
សត្វហង្ស

រូបលេខ១៨៖ ផ្តែរព្រះឥសូររាំ ព្រះព្រហ្ម និងព្រះវិស្ណុ

រូបលេខ១៩៖ បដិមាទ្វារបាល នាគ ព្រមទាំងសសរពេជ្រ កំពូលប្រាសាទ និងទម្របដិមា

ដោយសារមានចម្លាក់នៅលើផ្តែរ ហោជាង និងក្បាលសសរពេជ្រ ទើបយើងអាចសិក្សាវិភាគ ដើម្បីកំណត់សម័យកាល និងរចនាបថប្រាសាទនេះបាន។ ក្បាច់សំពត់មានភ្ជីទម្លាក់ចុះក្រោម និងមានក្បាច់កន្ទុយត្រីទម្លាក់ចំពីមុខ ដូចមានឆ្លាក់លើទេពទាំងឡាយនៅលើសសរពេជ្រ ផ្តែរ និងហោជាង។ លក្ខណៈបែបនេះគឺជាលក្ខណៈនៃរចនាបថបាពួន។ លក្ខណៈដែលអាចកំណត់បានពីលម្អក្នុងរចនាបថបាពួនបន្ថែមទៀតនោះ គឺក្នុងសក់និងមកុដ។ ក្រៅពីមកុដ និងក្នុងសក់ នៅមានគ្រឿងខ្លះទៀត ដូចជា មុក្តាហា (ខ្សែក ឬកងក) វ័ណ្ឌទ្រូង ជាលក្ខណៈនៃក្បាច់រចនាក្នុងសម័យរចនាបថបាពួនដែរ។ តាមរយៈក្បាច់លម្អទាំងនេះ ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ប្រហែលកសាងនៅសតវត្សរ៍ទី១១ ក្នុងរចនាបថបាពួន។ ប៉ុន្តែ ប្រាសាទត្រូវបានគេកែពីប្រាសាទគោរពបូជាព្រហ្មញ្ញសាសនាមកជាទីគោរពពុទ្ធសាសនាវិញ នៅសម័យក្រោយ ក្នុងពេលព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទគោរពបូជាខ្លាំង។

៣. បារាយណ៍

នៅខាងកើតប្រាសាទ គេសង់បារាយណ៍ធំមួយដែលអ្នកស្រុកហៅឈ្មោះថា «ស្រែបឹង» មានបណ្តោយប្រវែង៧៥០ម៉ែត្រ (អ័ក្សកើតលិច) និងទទឹង៤៥០ម៉ែត្រ (អ័ក្សជើងត្បូង) (ផែនទីលេខ២)។

ផែនទីលេខ២៖ ផែនទីប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ និងបារាយណ៍ ដែលអ្នកស្រុកហៅថា «ស្រែបឹង»

លោកមេភូមិស្យាអំពិលបានប្រាប់ឱ្យដឹងថា អ្នកស្រុកហៅខ្នងបារាយណ៍ថា «ថ្នល់វង់សេះ» ដោយគេមានជំនឿថា កាលពីបុរាណ មានការប្រណាំងសេះលើខ្នល់បារាយណ៍នេះ[4]។

នៅចន្លោះពីប្រាសាទទៅបារាយណ៍ «ស្រែបឹង» មានរចនាសម្ព័ន្ធបុរាណវត្ថុមួយទៀត ដែលអ្នកស្រុកហៅថា «ទន្លេអុំ» ដោយអ្នកស្រុកមានជំនឿថា នៅសម័យបុរាណចាស់ៗតែងតែមកប្រណាំទូកនៅក្នុងទន្លេអុំនេះ[5]។ នេះគឺជាបារាយណ៍តូចមួយ មានបណ្ដោយប្រវែង៣២០ម៉ែត្រ និងទទឹងប្រវែង១០០ម៉ែត្រ។ ទន្លេអុំមាននៅរក្សារូបរាងខ្នងបារាយណ៍ខាងជើង ចំណែកនៅទិសផ្សេងៗទៀត ខ្នងបារាយណ៍ត្រូវបានអ្នកស្រុកឈូសទម្លាយដើម្បីពង្រីកដីធ្វើស្រែ។

នេះបង្ហាញថា ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍មានបារាយណ៍ដែលជារចនាសម្ព័ន្ធរួមផ្សំចំនួន២ ដែលមានលក្ខណៈខុសពីប្រាសាទជាច្រើននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដែលមានបារាយណ៍តែ១។ ទោះបីប្រាសាទកសាងក្នុងសតវត្សរ៍ទី១១ ប៉ុន្តែបារាយណ៍ទាំង២មិនដឹងថា សង់នៅសតវត្សរ៍ទីប៉ុន្មានទេ ហើយក៏មិនអាចដឹងថា បារាយណ៍ទាំង២ជីកនៅសម័យដូចគ្នា ឬ ជីកនៅសម័យខុសគ្នា (ផែនទីលេខ២៤ និង៥)។

ផែនទីលេខ២៤៖ ផែនទីបារាយណ៍ ដែលអ្នកស្រុកហៅថា «ទន្លេអុំ»

ផែនទីលេខ២៥៖ ផែនទីបង្ហាញប្រាសាទ ទន្លេអុំ និងស្រែបឹង

---

[4] សម្ភាសលោក ម៉ៅ ម៉េន មេភូមិស្យាអំពិល ឃុំបារាយណ៍ ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម នៅថ្ងៃទី៤ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។

[5] តាមការប្រាប់ពីសំណាក់លោក លឹម ព្រែក ឆ្មាំប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍ រស់នៅក្នុងភូមិស្យាអំពិល ឃុំបារាយណ៍ ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម នៅថ្ងៃទី៤ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។

៤. ទួលបុរាណ

នៅតំបន់ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ មិនត្រឹមតែប្រាសាទឯកឯងនោះ នៅមានទួលបុរាណជាច្រើនទៀត ដែលទួលខ្លះយើងអាចសន្និដ្ឋានថាជាប្រភេទទួលគ្រឹះប្រាសាទ ជាទួលមនុស្សរស់នៅ ទួលខ្លះអាចជាប្រភេទឡកុលាលភាជន៍ ឬ ជាទួលផ្សេងៗទៀតដែលយើងមិនអាចដឹងបាន។

មានប្រភេទទួលខ្លះជាទួលមនុស្សរស់នៅ ដែលស្ថិតនៅជុំវិញប្រាសាទ មានដូចជា ទួលភក្តី ទួលតាកឹម ទួលតាមោគ (រូបលេខ ១៦) និងទួលតាគង់ (រូបលេខ១៧), ទួលប៉ាសាន, ទួលអាស៊ុំ, ទួលទន្លេអុំ, ទួលជ្រលឹម, ទួលចន្ទកចាស់, ទួលតាឌី, ទួលវង់សេះ, ទួលសុខស ជាដើម[6]។

រូបលេខ១៦៖ ទួលតាមោគ ថតពីលើអាកាស

រូបលេខ១៧៖ ទួលតាមោគ

មានទួលខ្លះស្ថិតក្នុងភូមិផ្សេងខុសពីភូមិនៃទីតាំងប្រាសាទ តែស្ថិតក្នុងឃុំតែមួយ គឺភូមិបន្ទាយក៏មានទួលបុរាណមួយចំនួនដែរ ដូចជា ទួលត្បូង ទួលជើង ដែលទួលទាំងពីរនេះមានស្រះមួយឈ្មោះ ស្រះស្ដេច ស្ថិតនៅចន្លោះទួលទាំង២[7] (រូបលេខ១៨និង១៩)។

រូបលេខ១៨៖ ទួលជើង ស្ថិតក្នុងភូមិបន្ទាយ

[6] កិច្ចសម្ភាសន៍ជាមួយលោក គង់ សុមុនី ជំទប់ទី១ ឃុំបាពណ៍ នៅថ្ងៃទី៥ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។

[7] សម្ភាសលោក អ៊ាង អឿន គឺជាក្រុមប្រឹក្សាឃុំបាពយណ៍ នៅថ្ងៃទី៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។

រូបលេខ១៩៖ ទួលដើងនិងទួលត្បូងដែលមានស្រះស្តេចនៅចន្លោះ ស្ថិតក្នុងភូមិបន្ទាយ

ក្រៅពីទួលខាងលើនៅមានទួលមួយចំនួនទៀតស្ថិតនៅខាងកើតភូមិបន្ទាយ ដូចជាទួលគុកត្នោត, ទួលអ្នកតាតាណាល, ទួលរកា, ទួលកណ្តាល, ទួលពោធិ៍ស្វាយ និងទួលអ្នកតាចាបពូក (រូបលេខ២០)។

រូបលេខ២០៖ ទួលអ្នកតាចាបពូក

ការពិត នៅមានទួលបុរាណជាច្រើនទៀតដែលស្ថិតក្នុងឃុំបាពយណ៌ ប៉ុន្តែដោយសារការសិក្សាមានកម្រិត យើងមិនអាចបង្ហាញទិន្នន័យទួលបុរាណទាំងអស់ក្នុងឃុំបានទេ។ ក្នុងករណីមានលទ្ធភាពថវិកា យើងនឹងសិក្សាស្រាវជ្រាវផ្ទៃលើ ដោយធ្វើផែនទីលម្អិតក្នុងតំបន់ឃុំបាពយណ៌នេះ។

៥. ទំនប់មេទឹក

នៅមានទំនប់មេទឹកមួយចំនួនទៀតក្នុងឃុំបាពយណ៌។ អ្នកស្រុកច្រើនហៅទំនប់មេទឹក ឬអ្នកខ្លះក៏ថា ទំនប់វង់កុង ដោយសារទំនប់ប្រភេទនេះរាងកោងដូចចំណិតព្រះចន្ទមិនត្រង់ៗ ដូចទំនប់ផ្សេងៗទេ។

នៅក្នុងឃុំបាពយណ៌ទាំងមូល មានទំនប់មេទឹកដូចជា ទំនប់បឹងកក់មានចម្ងាយរហូតដល់ជាង២គ.ម., ទំនប់មេទឹក, ចន្ទកចាស់, ទំនប់បាយដេរ, ទំនប់បឹងទន់ស, ទំនប់បឹងឫស្សី, ទំនប់បឹងរាំង ទំនប់ថ្មីដែលនៅក្នុងទំនប់នោះមានទួលបុរាណចំនួន២ទៀត គឺទួលម្រេញគង្វាល និងទួលវិហារ (រូបលេខ២១ និង២២)។

រូបលេខ២១៖ ទំនប់មេទឹកបឹងកក់

រូបលេខ២២៖ ទំនប់មេទឹកថ្មី

៦. វត្ថុសិល្បៈផ្សេងៗ

នៅតំបន់ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ មានកស្តុតាងសម័យផ្សេងទៀត ក្រៅពីសម័យអង្គរ (សតវត្សរ៍ទី១១) និងសម័យកណ្ដាល។ តាមការរកឃើញជាបឋមនៃបុរាណវត្ថុ ដូចជាឧបករណ៍ថ្មរំលីង បង្ហាញថា តំបន់នេះមានការតាំងទីលំនៅពីសម័យបុរេប្រវត្តិ ក្នុងយុគថ្មរំលីង (រូបលេខ២៣)។

រូបលេខ២៣៖ ឧបករណ៍ថ្មមានអាយុកាលក្នុងយុគថ្មរំលីង

កស្តុតាងបុរាណវត្ថុមួយចំនួនទៀត ដែលត្រូវបានរកឃើញនៅតំបន់ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ដែរ គឺបំណែកកុលាលភាជន៍ផុយ និងបំណែកកុណ្ឌី ដែលប្រភេទកុលាលភាជន៍ផុយដែរ មានដូចជាចំពួយកុណ្ឌី ខ្ទូន និងបាត (រូបលេខ២៤) មានអាយុកាលក្នុងសម័យមុនអង្គរ (សតវត្សរ៍ទី៥-៦) ដែលអាចបង្ហាញថា អាយុកាលនៃការតាំងទីលំនៅក្នុងតំបន់ក៏ចាប់ពីសម័យមុនអង្គរដែរ។

រូបលេខ២៤៖ បំណែកកុលាលភាជន៍ និងកុណ្ឌីមានអាយុកាលក្នុងសម័យមុនអង្គរ

នៅមានប្រភេទកុលាលភាជន៍ផ្សេងៗទៀត ដូចជា កុលាលភាជន៍មានប្រភពមកពីតំបន់អង្គរភ្នំគូលេន, កុលាលភាជន៍ទ័ពជ័យ, កុលាលភាជន៍បុរីរម្យ, កុលាលភាជន៍ជើងឯក, កុលាលភាជន៍ចិន និងក្បឿងជាច្រើនទៀត។ ទិន្នន័យនេះក៏អាចបង្ហាញថា ទីតាំងប្រាសាទ

ព្រះធាតុបាពយណ៍ក៏អាចជាទីតាំងផលិតកុលាលភាជន៍នៅសម័យកាលណាមួយដែរ (រូបលេខ២៥)។

ក្រៅពីប្រភេទវត្ថុបុរាណខាងលើ នៅមានបំណែកដុំឥដ្ឋជាច្រើនដែលរកឃើញនៅតាមស្ថានីយ។ ឥដ្ឋទាំងនោះអាចជាប្រភេទឥដ្ឋសម្រាប់សង់ប្រាសាទ, ឥដ្ឋសម្រាប់សង់ឡ ឬ ឥដ្ឋសម្រាប់សង់សំណង់គោរពបូជាផ្សេងៗទៀត នៅតាមសម័យកាលខុសៗគ្នា (រូបលេខ២៦)។

រូបលេខ២៥៖ បំណែកកុលាលភាជន៍ផ្សេងៗ

រូបលេខ២៦៖ បំណែកដុំឥដ្ឋ

មួយវិញទៀត មានបំណែកសសរពេជ្រពង់មូល(រូបលេខ២៧) ព្រមទាំងបំណែកឥដ្ឋជាច្រើនស្ថិតក្នុងប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍នេះ។ សសរពេជ្រពង់មូលគឺជាសមាសធាតុមួយនៃសំណង់ប្រាសាទក្នុងសម័យមុនអង្គរ។ ដូច្នេះហើយ ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍ ប្រហែលកសាងលើគ្រឹះប្រាសាទឥដ្ឋ សម័យមុនអង្គរ។

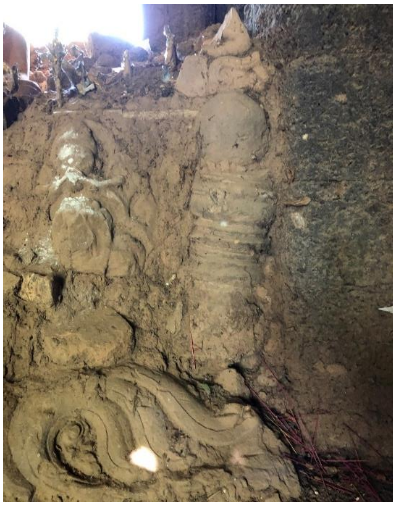

រូបលេខ២៧៖ សសរពេជ្រពង់មូលស្ថិតក្នុងប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៍

៦. បញ្ហាប្រឈមនិងការគំរាមកំហែងចំពោះស្ថានីយក្នុងតំបន់ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍

បញ្ហាប្រឈមនានាតែងតែកើតមាននៅតាមស្ថានីយបុរាណក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដូចជាចោរកម្ម ការគាស់កកាយរកវត្ថុបុរាណ ការជីកបំផ្លាញទួលប្រាសាទ ទួលឡ ទួលភូមិដ្ឋានមនុស្សរស់នៅ បាភយណ៍ ជាដើមៗលៗ គួរឲ្យភ័យបារម្ភទៀតនោះ ម៉ាស៊ីនអេស្កា (excavator) គឺជាឧបករណ៍កាយដីលឿនបំផុត ហើយក៏ជាអ្នកបំផ្លាញស្ថានីយបុរាណលឿនបំផុតដែរៗ កាលពីដើម អ្នកស្រុកប្រើចប កាយដីតិចតួចពីជើងទួលប្រាសាទ ដោយចំណាយពេលជាច្រើនឆ្នាំៗ សម្រាប់ម៉ាស៊ីនប្រភេទនេះវិញ គេប្រើពេលតែ១ម៉ោង ទួលប្រាសាទបាត់រូបរាងតែម្តងៗ

ចំពោះករណីការបាត់បង់ទួលបុរាណក្នុងតំបន់ប្រាសាទព្រះធាតុបារាយណ៍ បណ្តាលមកពីការកាប់ដីពីទួលបុរាណមកចាក់ដីបំពេញនៅក្រោមផ្ទះ ដោយប្រើរទេះសេះដឹកៗ សកម្មភាពបែបនេះបានអនុវត្តមកជាយូរមកហើយ ដូច្នេះហើយទួលបុរាណមួយចំនួនធំលែងរក្សាសណ្ឋានដើម ភាគច្រើននៅសល់កម្ពស់ទាបៗ (រូបលេខ២៨)ៗ ដោយសារស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រក្នុងភូមិស្យាអំពិលជាដីទំនាប ទឹកលិចនៅរដូវវស្សា ដូច្នេះហើយទើបប្រជាពលរដ្ឋសម្រេចចិត្តជីកដីពីទួលមកចាក់បំពេញៗ

រូបលេខ២៨៖ រទេះសេះដឹកដីដែលជីកពីទីទួលមកចាក់បំពេញក្រោមទីធ្លាផ្ទះ

នៅពេលថ្មីៗនេះ យើងសង្កេតឃើញមានម៉ាស៊ីនកាយដីធំៗជាច្រើនគ្រឿងធ្វើសកម្មភាពកាយដីពីបឹងខាងកើតប្រាសាទ មកចាក់ដីធ្វើផ្លូវ ឬ ចាក់ដីសម្រាប់សង់លំនៅដ្ឋានជាដើមៗ ក្នុងករណីប្រជាពលរដ្ឋ ក៏ដូចជាអាជ្ញាធរមូលដ្ឋានមិនបានដឹងថាជាទួលបុរាណ នោះគេនឹងជួលម៉ាស៊ីនកាយដីកាយយកដីពីទួលណាមួយនោះៗ ដូច្នោះ ហានិភ័យនៃការបាត់បង់ទួលបុរាណរឹតតែខ្លាំងប្រសិនបើមិនមានវិធានការណ៍ទប់ស្កាត់ទេនោះៗ

សន្និដ្ឋាន

ការបង្ហាញខាងលើ បញ្ជាក់ថា ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៌កសាងក្នុងសតវត្សរ៍ទី១១ ក្នុងរចនាបថបាពួន និងជាភស្តុតាងបង្ហាញថា មនុស្សរស់ក្នុងនៅតំបន់ប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៌មករស់នៅនៅសតវត្សរ៍ទី១១។ លើសពីនេះ ការតាំងទីលំនៅរបស់មនុស្សមិនត្រឹមតែនៅសម័យកសាងប្រាសាទនេះទេ មនុស្សមករស់នៅតំបន់នេះតាំងពីយុគ្គថ្មរំលីង បន្តដល់សម័យមុនអង្គរ សម័យអង្គរ សម័យក្រោយអង្គរ និងបច្ចុប្បន្នតែម្តង។

ការរៀបរាប់ខាងលើគឺការសិក្សាស្រាវជ្រាវ និងសន្និដ្ឋានដោយផ្អែកលើវិធីសាស្ត្រនៃការសិក្សាប្រៀបធៀបបុរាណវត្ថុព្រមទាំងរចនាសម្ព័ន្ធផ្សេងៗទៀត ដូចជាបាពយណ៌ ទួលប្រាសាទ ទួលបុរាណទំនប់មេទឹក ទាំងឡាយដែលរកឃើញនៅស្ថានីយដោយមិនបានយកលទ្ធផលទៅវិភាគតាមបែបបុរាណវត្ថុវិទ្យា និងធ្វើការវិភាគវិបែបទ្យាសាស្ត្រទេ។

នៅពេលថ្មីៗនេះ អ្នកស្រាវជ្រាវអន្តរជាតិនៃសាកលវិទ្យាល័យហ្វ្លីនឌ័រ (UNIVERSITY OF FLINDERS) នៃប្រទេសអូស្ត្រាលី ដឹកនាំដោយលោកបណ្ឌិត Martin Polkinghorne និងវិទ្យាស្ថានNARA ប្រទេសជប៉ុន មន្ត្រីជំនាញក្រសួងវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈ ព្រមទាំងរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជាផង រួមសហការគ្នាសិក្សាស្រាវជ្រាវធ្វើកំណាយបុរាណវត្ថុវិទ្យាដើម្បីស្វែងរកព័ត៌មាន និង ភស្តុតាងផ្សេងៗដើម្បីបង្ហាញពីកាលបរិច្ឆេទប្រាសាទព្រះធាតុបាពយណ៌ តំបន់ជុំវិញ ក៏ដូចជាកាលបរិច្ឆេទនៃការតាំងទីរាជធានីស្រីសន្ធរ តាមបែបបុរាណវត្ថុវិទ្យា និងវិទ្យាសាស្ត្រ។ លទ្ធផលនៃការសិក្សាស្រាវជ្រាវនឹងបង្ហាញជាបន្តបន្ទាប់ក្រោយពេលបេសកកម្មសិក្សាស្រាវជ្រាវបានបញ្ចប់។

ឯកសារយោង

១-Lajonquière, Lunet D. (1902). Inventaire Descriftif des Monuments du Cambodge, Tome I, P: 161-167

២-https://thmeythmey25.com/detail/89919 (ចុះថ្ងៃទី២៧ ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០២១)កិច្ចសម្ភាសន៍

៣-លោក គង់ សុមុនី គឺជាជំទប់ទី១ ឃុំបាពាយណ៍ ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម សម្ភាសនៅថ្ងៃទី៥ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។

៤-លោក ម៉ៅ ម៉េន មេភូមិស្បាអំពិល ឃុំបាពាយណ៍ ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម សម្ភាសនៅថ្ងៃទី៤ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។

៥-លោក លឹម ព្រែក ឆ្មាំប្រាសាទព្រះធាតុបាពាយណ៍ រស់នៅក្នុងភូមិស្បាអំពិល ឃុំបាពាយណ៍ ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម សម្ភាសនៅថ្ងៃទី៤ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។

៦-សម្ភាសលោក អ៊ាង អឿន គឺជាក្រុមប្រឹក្សាឃុំបាពាយណ៍ នៅថ្ងៃទី៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០២៣។